

INSTYTUT PROGRAMÓW SZKOLNYCH

✓
**UJEDNOLICONY PROGRAM
WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE
dla
LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO
oraz
ZAWODOWEGO I TECHNIKUM**

WARSZAWA 1989
WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE

INSTYTUT PROGRAMÓW SZKOLNYCH

**UJEDNOLICONY PROGRAM
WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE
dla
LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO
oraz
ZAWODOWEGO I TECHNIKUM**

WARSZAWA 1989
WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE

DECYZJA nr 41
MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ
z dnia 17 lipca 1989 roku

w sprawie zmian w programie wiedzy o społeczeństwie
dla liceum ogólnokształcącego oraz liceum zawodowego i technikum

1. W programie wiedzy o społeczeństwie dla liceum ogólnokształcącego oraz liceum zawodowego i technikum zatwierdzonym przez ministra oświaty i wychowania w dniu 8 lipca 1986 roku (nr OP-23-4120-45/86) zmienia się tryb wdrażania nowego programu, następująco:
 - a) do klasy IV liceów ogólnokształcących — część 2 programu (wersja pełna),
 - b) do klasy IV techników o 5-letnim cyklu kształcenia — część 1 (wersja pełna),
 - c) do klasy IV liceów zawodowych i techników o 4-letnim cyklu kształcenia — cały program w wersji zredukowanej,
 - d) do klasy III techników na podbudowie zsz — cały program w wersji zredukowanej,
 - e) do klasy V techników — cały program w wersji zredukowanej (tylko w roku szkolnym 1989/90).
2. Ujednoliconą wersję programu stanowi odrębną publikację pt. *Ujednolicony program wiedzy o społeczeństwie dla liceum ogólnokształcącego oraz zawodowego i technikum*, Instytut Programów Szkolnych, Warszawa 1989.
3. Decyzja obowiązuje od 1 września 1989 roku.

MINISTER EDUKACJI NARODOWEJ

Prof. dr hab. Jacek Fisiak

Opracował: dr Stefan Garwacki

ISBN 83-02-04350-8

© Copyright by
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1989

2557/k/c

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1989

Wydanie I. Nakład 13000+100 egz.

Ark. wyd. 1,5; Ark. druk. 1,5

Skład: Ośrodek Badań, Informacji i Wdrożeń WSiP

Druk: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Zam. 412/89 MEN - "M"

I. WPROWADZENIE

1. INFORMACJA O OBOWIĄZUJĄCYM PROGRAMIE

Program wiedzy o społeczeństwie dla liceum ogólnokształcącego oraz zawodowego i technikum nr OP-23-4120-45/86 opublikowany został przez WSiP w formie broszury w nakładzie 30 tys. egz.

Na przełomie 1987/88 r. program został zweryfikowany, a wykaz zmian opublikowano w formie broszury WSiP w 1988 r. W części I programu zmiany są stosunkowo niewielkie, sprowadzają się przeważnie do ograniczenia liczby terminów socjologicznych i zastąpienia ich powszechnie znanymi pojęciami. W części II zmiany są znacznie większe.

Ujednoliconą wersję programu zamieszczamy na końcu publikacji.

Program ma dwie wersje: pełną (do wymiaru 3 godz.) i zredukowaną (do wymiaru 2 godz.). Wersja zredukowana obejmuje treści pomniejszone o zagadnienia ujęte w nawiasy kwadratowe.

W wyniku zarządzenia ministra edukacji narodowej program wiedzy o społeczeństwie zostaje w latach 1989/90 wdrożony do wszystkich młodzieżowych szkół średnich. Ze względu na zróżnicowaną liczbę godzin na jego realizację i tok dotychczasowych wdrożeń wprowadza się następujące części lub wersje programu do następujących klas:

do klas IV liceów ogólnokształcących	— część 2, wersja pełna
do klas IV techników	— część 1, wersja pełna
do klas IV liceów zawodowych	— cały program w wersji zredukowanej
do klas III techników na podbudowie zsz	— cały program w wersji zredukowanej
do klas V techników	— cały program w wersji zredukowanej tylko w roku szkolnym 1989/90.

Decyzją ministra edukacji narodowej nastąpiło przyspieszenie wdrażania programu również do tych szkół, w których przewidziano jego wprowadzenie w latach 1990/91 i 1991/92, zgodnie z tokiem reformy programowej.

Wcześniejsze wprowadzenie programu spowodowane zostało przede wszystkim krytyką programu *Propedeutyka nauki o społeczeństwie*, podejmowaną przez różne środowiska, jako programu niedostatecznie już odzwierciedlającego zmiany dokonujące się w życiu społecznym Polski i świata, a zwłaszcza krajów socjalistycznych.

Opinie krytyczne odnoszą się również (w większym nawet stopniu niż do programu) do treści podręcznika pnos i materiałów pomocniczych dla uczniów.

2. CHARAKTERYSTYKA TREŚCI PROGRAMU

Dotychczasowy program propedeutyki nauki o społeczeństwie od jego wdrożenia, tj. od 1981 roku, miał funkcjonować tylko przez 2—3 lata jako dokument przejściowy, do czasu opracowania programu stałego. Jednakże w związku z przyjętą zasadą sukcesywnego wdrażania nowych programów do szkół ponadpodstawowych, okres obowiązywania programu *Propedeutyka nauki o społeczeństwie* znacznie się wydłużył. W ostatnim okresie coraz ostrzej ujawnia się problem nieadekwatności programu do zmienionych warunków rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Jego treści w coraz mniejszym stopniu przyczyniały się do rozumienia istoty współczesnego życia społecznego, prawidłowości i mechanizmów określających jego rozwój. W części dotyczącej współczesnego społeczeństwa polskiego dominowało tradycyjne ujęcie formalno-instytucjonalne. Również zasób terminów i pojęć był skromny, bazujący na dotychczasowej koncepcji kształcenia społecznego w szkole, która w niewielkim stopniu uwzględniała dorobek dyscyplin społecznych w Polsce, takich jak: socjologia, nauka o polityce, psychologia itp. Także zmiany w programie wiedzy o społeczeństwie w szkole podstawowej oraz wdrożenie do szkół ponadpodstawowych zestawu pięciu społecznych przedmiotów uzupełniających stworzyło zapotrzebowanie na opracowanie nowego programu w szkole średniej.

W założeniach programowych *Wiedzy o społeczeństwie* inaczej niż poprzednio ocenia się stan potrzeb w zakresie edukacji społeczno-politycznej młodzieży kończącej szkołę średnią. Wyniki badań prowadzonych w ostatnich latach nt. świadomości społecznej młodzieży wykazały, że dysponuje ona stosunkowo dużą ilością informacji na tematy społeczne i światopoglądowe, ale informacje te są w znacznym stopniu przypadkowe, zmistyfikowane i podporządkowane doraźnym kryteriom sytuacyjnym i emocjonalnym. Odzwierciedleniem złożoności współczesnego świata jest wzrastająca ilość informacji płynących z różnych źródeł, często wzajemnie sprzecznych. W nowym programie starano się te uwarunkowania uwzględnić, ażeby w trakcie nauczania wyposażać młodzież w kategorie pozwalające ów informacyjny nieład zorganizować i uporządkować zgodnie z pożądanymi celami wychowawczymi i politycznymi.

Zadaniem szkoły jest przede wszystkim wyposażenie uczniów w podstawy

kultury politycznej, podobnie jak jej obowiązkiem jest dać podstawy kultury humanistycznej, technicznej, zdrowotnej i moralnej.

Żadne z wymienionych zadań wychowawczych nie jest wyłączną domeną szkoły – w wychowaniu i kształceniu uczestniczą współcześnie różne środowiska i ośrodki kształcące i wychowujące, które wpływają na uczniów zarówno w sposób zamierzony, jak i żywiołowy.

Podobnie jest z kształtowaniem kultury politycznej. Szkoła może i powinna kształtować te jej składniki, które wynikają z wiedzy, z procesów intelektualnych, mieszczących się w pojęciu wykształcenia.

Zadaniem szkoły jest racjonalizowanie postaw politycznych poprzez dostarczanie elementów wiedzy i umiejętności, pozwalających życie polityczne rozumieć i zachowywać wobec niego samodzielną, obywatelską postawę, wyrażającą się świadomym wyborem organizacji, programów oraz form uczestnictwa w działaniach politycznych.

W programie wiedzy o społeczeństwie dla szkół średnich szczególną uwagę zwraca się na kształcenie wyobraźni socjologicznej i politycznej uczniów, przygotowanie do rozumienia zjawisk społeczno-politycznych oraz do udziału w szeroko rozumianym życiu społecznym. Propozycje tematyczne zmierzają nie tylko do zapoznania uczniów ze strukturami społeczno-politycznymi, ale także ukazują różne relacje między jednostką a społeczeństwem.

Mimo teoretycznego charakteru programu, w doborze treści nauczania uwidacznia się troska o użyteczność proponowanej wiedzy. W porównaniu z dotychczasowym programem dominują tematy znajdujące się znacznie bliżej praktyki życia społecznego, znacznie lepiej korespondujące z zainteresowaniami młodzieży, próbującej określić swoje miejsce w skomplikowanej i zróżnicowanej strukturze społecznej.

Każde zagadnienie programu można odnosić do występujących w życiu społecznym konkretnych zjawisk, procesów, grup społecznych, interesów, instytucji, konfliktów. Równocześnie nie jest to program kształcenia politycznego narażony na dezaktualizację jego treści w wyniku zmian dokonujących się w strukturach politycznych — w organizacji państwa, w systemie partyjnym i organizacjach społecznych.

W okresie kształtowania się pluralizmu politycznego zalety takiego programu są oczywiste, mimo trudności wynikających z nowości niektórych jego treści w kształceniu na poziomie szkoły średniej.

Program wiedzy o społeczeństwie, choć nawiązuje do różnych dyscyplin społecznych, jest przede wszystkim propedeutyką nauki o polityce. Z niej biorą się jego założenia metodologiczne, sieć pojęć i terminów, system teorii i praw opisujących życie społeczne.

Nowy program wiedzy o społeczeństwie ma umożliwić rozumienie określonych pojęć i kategorii opisujących istotę życia społecznego oraz ułatwić młodzieży rozpoznawanie zjawisk i prawidłowości otaczającego świata, formułowanie skutecznych dyrektyw działania społecznego i politycznych zachowań. Program ma także na celu zapoznanie uczniów z podstawowymi

założeń socjalizmu naukowego. Jednakże w odróżnieniu od programów poprzednich akcent został przesunięty na aktywistyczną, humanistyczną stronę ideologii socjalizmu. W procesach społecznych ukazuje się rolę bardzo zróżnicowanych czynników, zamiast jednostronnie eksponowanego determinizmu ekonomicznego.

Część I programu — obowiązująca w klasach III LO i IV techników — składa się z siedmiu rozdziałów poświęconych analizie społeczeństwa w ujęciu makro i w wymiarze jednostkowym, a także relacjom jednostka — społeczeństwo. Uzupełnieniem analizy socjologicznej jest ukazanie jednostki od strony jej cech psychospołecznych. W trakcie realizacji I części programu należy zwrócić uwagę na przyswojenie przez uczniów podstawowych kategorii socjologicznych występujących w rozdziałach dotyczących struktur społeczeństwa, form świadomości społecznej i praw rozwoju społecznego. Dobra znajomość aparatu pojęciowego przedmiotu jest nieodzownym warunkiem pomyślnej realizacji treści zawartych w części 2 pt. *Mechanizmy życia politycznego w społeczeństwie*.

Część 2 programu — przewidziana dla klasy IV LO i V techników — składa się z pięciu rozdziałów:

Aktywność społeczna i uczestnictwo w życiu politycznym (2.1.),

Struktura systemu politycznego społeczeństwa (2.2.),

Decyzje polityczne. Metody i techniki ich podejmowania (2.3.),

Polityczne problemy sterowania gospodarką (2.4.),

Państwo polskie w stosunkach międzynarodowych (2.5).

Wymienione rozdziały, mimo politologicznego ujęcia, różnią się zakresem i rodzajem treści. Charakter teoretyczny, analityczny i nowy na gruncie szkoły średniej mają treści rozdziałów 2.1. i 2.3. Rozdziały 2.2., 2.4. i 2.5. zawierają zagadnienia występujące przeważnie w dotychczasowych programach kształcenia politycznego w szkołach średnich. Odnoszą się one do konkretnych aspektów życia społecznego w Polsce, mają charakter analityczno-opisowy, są najobszerniejsze i przyswojenie ich treści ze względu na jej społeczną użyteczność należy traktować priorytetowo.

W klasie IV liceów zawodowych i w klasie III techników na podbudowie zsz, a w roku szkolnym 1989/90 także w klasie V techników należy realizować zredukowany wariant programu. Treści zredukowane zostały ujęte w nawias kwadratowy. Są to całe rozdziały programu lub bardzo obszerne ich fragmenty wyjęte z obydwu części programu.

Najczęściej są to zagadnienia teoretyczne, abstrakcyjne, wprowadzające o wysokich walorach intelektualnych, jednakże słabiej związane z doświadczeniami społecznymi uczniów i mniej bezpośrednio użyteczne.

Zaproponowana w programie redukcja materiału nie jest obowiązkowa, nauczyciel, jeżeli pozwoli na to czas, może podejmować z uczniami wybrane zagadnienia zwłaszcza, że ułatwia to podręcznik zawierający materiał dla pełnej wersji programu.

3. ORGANIZACJA I METODY PROCESU NAUCZANIA

W klasie III liceum ogólnokształcącego i IV technikum na realizację programu przeznaczają się około 35 godzin w wymiarze 1 godziny w tygodniu, w klasie IV liceum ogólnokształcącego około 60 godzin w wymiarze dwóch godzin tygodniowo. Klasy V technikum (tylko w bieżącym roku) i klasy III techników na podbudowie szs realizują skróconą wersję programu w wymiarze około 60 godzin. Opracowując rozkład materiału nauczania lub koncepcję określonych jednostek metodycznych (zagadnień, podrzdziałów), czy przygotowując konkretne zajęcia, zawsze trzeba mieć na uwadze to, że wiedza o społeczeństwie jest przedmiotem interdyscyplinarnym, a więc korzystającym w celu realizacji własnych zadań z wiedzy i umiejętności, które uczniowie posiadli w czasie nauki innych przedmiotów szkolnych. Między treściami wiedzy o społeczeństwie a szeregiem innych przedmiotów jak język polski, historia, prawo, ekonomia, religioznawstwo, filozofia i problemy współczesnej cywilizacji występuje głęboka korelacja. W przypadku gdy zagadnienie opracowano w ramach innego przedmiotu, należy je potraktować jako materiał powtórzeniowy, a uzyskany czas przeznaczyć na realizację szczególnie trudnych problemów. Warto w tym miejscu przypomnieć, że korelacja winna dotyczyć nie tylko warstwy treściowej, lecz także oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych.

Nauczanie wiedzy o społeczeństwie jest obecnie zadaniem pod pewnymi względami trudniejszym, choć bardziej interesującym i twórczym.

Wynika to przede wszystkim z dwóch powodów — nowego programu i nowych warunków społecznych wpływających na kształcenie polityczne w Polsce. To, że daleko idącym zmianom systemu politycznego, a również przyspieszonym reformom innych dziedzin życia społecznego, towarzyszy wdrażanie nowego programu, a właściwie nowej, odmiennej koncepcji kształcenia politycznego, jest faktem niezwykle korzystnym. Daje to szkole możliwość odejścia od nieprzydatnych już schematów i wdrożenia treści i form kształcenia adekwatnych do nowych warunków. Równocześnie jest to jednak zadanie trudne. Należy jednak uprzytomnić sobie to, że wcale nie łatwo, a może znacznie trudniej byłoby realizować w obecnych warunkach program poprzedni.

Wdrażany obecnie program *Wiedzy o społeczeństwie* ma charakter o wiele bardziej teoretyczny, jego realizacja wymaga od nauczyciela pewnej znajomości socjologii i nauki o polityce. W żadnym wypadku nie wystarcza, by go realizować, jedynie przygotowanie z zakresu któregoś z przedmiotów humanistycznych i potoczna, choć nawet zasobna, ale teoretycznie nie pogłębiona wiedza polityczna. Natomiast nauczyciele, którzy na studiach (młodsza część nauczycieli) lub drogą dokształcania pogłębili teoretyczną wiedzę polityczną, mają możliwość prowadzenia z młodzieżą zajęć interesujących i dla nich i dla uczniów, na odpowiednim poziomie intelektualnym, dydaktycznym, z zachowaniem właściwej kultury politycznej. Potwierdza to ubiegłoroczna praktyka realizacji programu w klasach III LO.

Realizacja programu o walorach teoretycznych z uczniami, którzy pokonują dopiero trudności przyswajania tego rodzaju treści wymaga określonej strategii dydaktycznej — jej istotą jest szczególne respektowanie zasad stopniowania trudności i wiązania wiedzy z życiem oraz stosowanie urozmaiconych form i metod pracy uczniów przy dużym ukierunkowaniu ich pracy przez nauczyciela.

W programie obok treści występujących w poprzednich programach, których recepcja przez uczniów jest nam znana, występują treści nowe (terminy, pojęcia, prawa), których stopień trudności możemy określać jedynie szacunkowo. Być może to, co wydaje się obecnie trudne, bo jest inne, okaże się dla uczniów łatwe. Należy więc rozważnie planować realizację materiału. Na zagadnienia nowe, ważne i postrzegane jako trudne przeznaczać więcej czasu, a na znane uczniom mniej czasu, można niektóre zagadnienia pomijać lub skracać zakres ich treści. Współczesna dydaktyka i władze oświatowe zakładają twórczą postawę wobec programów nauczania, nie tylko dopuszczając, lecz zalecając ich modyfikację ze względu na złożone i odmienne warunki kształcenia w różnych placówkach. Tym bardziej dotyczy to programu nowego i realizowanego w rzeczywistości o wielu nowych aspektach.

Pewnym wskazaniem dla modyfikacji treści mogą być propozycje redukcji treści ujętych w programie w nawiasy kwadratowe.

Zagadnienia trudne wymagają pracy pod kierunkiem i kontrolą nauczyciela. Mało owocne, a nawet szkodliwe, bo zniechęcające do zdobywania wiedzy ze względu na barierę trudności jaką sprawia jej przyswojenie, mogą być takie formy pracy, które stawiają uczniów przed zadaniem, które trudno im zrozumieć i wykonać — np. samodzielne przyswojenie z podręcznika lub tekstu naukowego materiału nie opracowanego na lekcji, samodzielne napisanie i wygłoszenie referatu, a nawet wyjaśnienie treści pojęcia jedynie na podstawie definicji z encyklopedii czy podręcznika.

Nie oznacza to wcale, by nauczyciel miał ograniczać aktywność uczniów. Przeciwnie, zdecydowane preferencje powinny uzyskać te metody, które zapewniać będą samodzielność i aktywność młodzieży w procesie uczenia się. Realizacja programu wymaga stosowania różnych form zajęć w zależności od podejmowanych zagadnień. Najczęstszymi formami zajęć będą: rozmowa nauczająca, dyskusja, wykład oraz praca z podręcznikiem, tekstem źródłowym, artykułem prasowym itp.

Rozmowę nauczającą (pogadankę) określa się często jako metodę pytań i odpowiedzi. Wartość jej w nauczaniu jest duża, bowiem stanowi ona ogniwo pośrednie między metodą dyskusji a wykładem konwersatoryjnym. Wymaga wcześniejszego przygotowania zarówno nauczyciela, jak i ucznia. Metodę tę warto stosować przede wszystkim w celu syntetyzowania i utrwalania wiedzy, a także w celu bieżącej kontroli i oceny.

Metoda dyskusji wymaga wcześniejszego przygotowania. Uczniowie muszą być wyposażeni w niezbędne do prowadzenia dyskusji wiadomości. Dyskutowania trzeba uczniów nauczyć, należy nauczyć ich jednoznacznie formułować problemy i pytania, w sposób logiczny, jasny i precyzyjny wypowia-

dać swoje myśli, sądy i zdania. Należy unikać sytuacji przekształcających dyskusję i polemikę w spór lub w kłótnię polityczną.

W nauczaniu *Wiedzy o społeczeństwie* najczęściej będziemy mieli do czynienia z łączeniem tej metody z wykładem i rozmową nauczającą.

Wykład jest metodą słownego przekazu uczniom złożonej problematyki. Mieści on w sobie nie tylko element samego przekazu informacji i oddziaływania na wyobraźnię słuchaczy, lecz również powinien pobudzać do myślenia i wnioskowania. By metoda ta przyniosła oczekiwany skutek, do odbioru wykładu trzeba uczniów przygotować. Wskazane jest ograniczenie metod wykładu jedynie do zagadnień zupełnie nowych i trudniejszych. Przeważać powinny metody pogadanki, dyskusji oraz zajęć problemowych.

Metodą pracy z tekstem (książką, tekstem źródłowym, artykułem prasowym) warto się posługiwać wówczas, gdy informacje poszukiwane przez ucznia zawarte są w źródłach pisanych. Stosowanie tej metody pozwala kształtować umiejętność i nawyk systematycznej lektury prasy codziennej, wybranych periodyków, literatury związanej tematycznie z przedmiotem lekcji.

Przykładowo można wskazać na lekcje nt. struktury społeczeństwa i praw rozwoju społecznego, gdzie należy zastosować tę metodę, m.in. korzystając z tekstów klasyków marksizmu-leninizmu.

Niektóre tematy można również realizować metodą problemową z całą klasą lub w mniejszych zespołach.

Jednym z warunków efektywnego przyswajania wiedzy teoretycznej jest nauczanie z uwzględnieniem jak najbardziej pełnej więzi z życiem i już przyswojoną przez uczniów wiedzą. Wiedza o mechanizmach życia politycznego nie może być przyswajana poprzez wyuczanie się oderwanych kategorii i formuł wyrażających prawidłowości i zależności. Młodzież szkolna nie posiada ani na tyle bogatych własnych doświadczeń społecznych, ani sprawności dokonywania abstrakcyjnych operacji intelektualnych z treściami społecznymi, by sama trafnie i sprawnie mogła przenosić zdobywaną wiedzę na życie społeczne, tłumacząc sobie w kategoriach teoretycznych występujące zjawiska, „odkrywając” ich istotę. Proces wiązania wiedzy z życiem, poznawania życia społecznego dzięki nowej wiedzy musi być wspólną pracą nauczyciela i uczniów. Polegać on powinien na odnoszeniu zagadnień teoretycznych do przyswojonej przez młodzież wiedzy opisowej z wos z młodszych klas, z historii, geografii, literatury, do społecznych doświadczeń uczniów, wydarzeń z aktualnego życia społeczno-politycznego, treści informacji i publicystyki prasowej, wyników badań społecznych opisanych w raportach i różnych publikacjach.

Szczególnego przemyslenia w nowych warunkach wymaga więc procesu kształcenia z aktualnym życiem politycznym, a zwłaszcza z bieżącymi wydarzeniami ożywiającymi opinię publiczną.

Rozwój pluralizmu politycznego i demokracji parlamentarnej zmienia warunki edukacji politycznej młodzieży. Stanowiska różnych orientacji i podmiotów politycznych znajdują szeroki odzew w środkach masowego przekazu, w polemikach prasowych, w debatach parlamentarnych.

Polityka ujawnia znacznie więcej niż dawniej elementów jej gry. Większa jawność w życiu politycznym sprawia, że ostrzej ujawniają się stanowiska i postawy polityczne — można je zestawiać, porównywać, analizować, szukać ich podstaw doktrynalnych i strategii, a także nie ujawnionych motywów i interesów. Program i podręczniki, których treść często stawia pytania nie tylko „jak to jest”, ale również „dlaczego tak się dzieje”, sprzyja prowadzeniu takich analiz, a w wielu przypadkach prawie naturalnie je wymusza.

Odnosząc jednak program do życia politycznego, ucząc krytycznej, samodzielnej postawy wobec polityki, trzeba pamiętać o możliwych niebezpieczeństwach i trudnościach.

Uczniowie pochodzą z różnych rodzin i środowisk związanych z różnymi orientacjami politycznymi. Wielu z nich żywo manifestuje swoje przekonania polityczne, wynikające (co jest zrozumiałe) bardziej z więzi emocjonalnej, niż z wiedzy i zrozumienia określonych programów. Część uczniów reprezentuje postawy bierne. Brak zainteresowań politycznych uzasadnia innymi zainteresowaniami, niektórzy dezaprobuja politykę jako niemoralną, przeciwstawiając jej religię i moralność.

Rozwój pluralizmu politycznego i walki politycznej będzie powodował możliwość jej przepiesienia na teren szkół. Może być to zarówno ruch żywiołowy, jak również kierowany, szczególnie przez organizacje ekstremistyczne.

Władze oświatowe stoją na stanowisku, że szkoły młodzieżowe nie powinny być terenem walki politycznej organizowanej przez podmioty polityczne działające poza szkołą w społeczeństwie dorosłych.

To stanowisko zostało potwierdzone postanowieniami podzespołu oświatowego okrągłego stołu. W p. II.2 stwierdza się, że „Instytucjonalny wpływ partii politycznych na proces nauczania i wychowania realizowany będzie wyłącznie przez organa przedstawicielskie Państwa (sejm, rady narodowe)”.

Nie można jednak prowadzić kształcenia politycznego młodzieży bez kontekstu z aktualnym życiem politycznym. Przeciwnie, wzrost zainteresowań i aktywności politycznej społeczeństwa powoduje, że to zadanie jest nawet ważniejsze niż poprzednio.

Nie sposób zresztą kształtować zainteresowań politycznych i kultury politycznej młodzieży w oderwaniu od aktualnego życia politycznego, od tego czym żyje społeczeństwo. Wiele w takich okolicznościach zależy od wiedzy i postawy nauczyciela, od jego kultury politycznej, która powinna być przykładem dla uczniów.

W sporach politycznych uczniów nauczyciel nie powinien być stroną, lecz ekspertem, doradcą pomagającym dostrzec różne za i przeciw w zajmowanym stanowisku zgodnie z zasadą uszanowania strony dialogu przez danie jej prawa do zachowania swej tożsamości i przedstawienia swoich racji.

Taka postawa, wolna od cech politycznej agitacji i braku tolerancji sprawia, że potoczna wiedza polityczna może przyjmować postać politologii wiedzy teoretycznie pogłębionej, zrelatywizowanej, zorientowanej na wartości ideowe i obywatelskie.

Te ideowe wartości, które powinny ukierunkowywać działalność wychowawczą szkół to: **humanizm**, uwzględniający dobro człowieka, jego godność osobistą i dążenia cechujące się tolerancją, **praca** — podstawowe źródło egzystencji i samorealizacji człowieka, **sprawiedliwość społeczna** — rozumiana jako równość szans i miar, **demokracja** — wyrażająca się we współuczestniczeniu wszystkich obywateli w sprawowaniu władzy oraz w jawności życia publicznego, **prawa człowieka i obywatela** — w ich społeczno-ekonomicznym, politycznym i duchowym wymiarze, **wolność** — rozumiana jako tworzenie przestrzeni dla inicjatyw, dla różnorodności ludzkich dążeń i działań, **patriotyzm** — jako poczucie odpowiedzialności za ojczyznę, naród i jego państwo, **internacjonalizm** — wyrażający się w solidarnej więzi z siłami postępu i demokracji oraz w poszanowaniu praw i odrębności innych państw i narodów.

Wartości te dyskutowane były podczas obrad okrągłego stołu, władze oświatowe traktują je jako przewodnie idee wychowania. Znalazły one również uznanie przedstawicieli opozycji. W toku dyskusji ideologicznych jakie toczą się w Polsce, w tym również w środowiskach oświatowych, nastąpi zapewne konkretyzacja tych wartości i zbliżenie stanowisk w ich rozumieniu i stosowaniu. Szkoła także powinna przyczynić się do takiego zbliżenia stanowisk w skali ogólnospołecznej — byłby to jej wkład w porozumienie narodowe, w tworzenie jego podstaw ideowych.

Realizacja programu wymaga stworzenia odpowiedniego warsztatu pracy nauczyciela i uczniów.

Podstawowymi pomocami dydaktycznymi w realizacji programu będą podręcznik i materiały pomocnicze dla uczniów. W bibliotece podręcznej powinno się znaleźć m.in. czasopismo przedmiotowo-metodyczne *Wychowanie Obywatelskie*. Czasopismo to dostarcza wielu najaktualniejszych artykułów merytorycznych, dostosowanych do potrzeb nauczycieli oraz materiałów metodycznych.

Szpecólnie zalecamy następujące artykuły z nr 12/1987 r.:

- M. Woźniak: *Rozkład materiału z wiedzy o społeczeństwie dla liceum ogólnokształcącego, liceum zawodowego i technikum*,
- I. Kuczałek, K. A. Wojtaszczyk: *Analiza dydaktyczna programu wiedzy o społeczeństwie w kl. III LO*,
- M. Woźniak: *Bibliografia do realizacji programu wos w klasie III LO*.

Rozkład materiału do kl. IV LO autorstwa M. Woźniak opublikowany został w nr 6 z 1989 r.

Poczynając od nr 1 do nr 7/8 z 1988 r. *Wychowanie Obywatelskie* drukowało poszczególne rozdziały I części podręcznika. Publikacja rozdziałów II części podręcznika znajduje się w numerach: 1, 6, 7 i dalszych z 1989 r.

W roku 1988 i 1989 *Wychowanie Obywatelskie* zamieściło również szereg artykułów merytorycznych związanych z treścią programu.

Ważną częścią składową warsztatu pracy, poza biblioteczką przedmiotu, powinien być systematycznie wzbogacany i aktualizowany zestaw materiałów takich jak: dokumenty o treści programowej partii i stronnictw politycznych, dokumenty z obrad okrągłego stołu i inne porozumienia międzypartyjne,

publikacje z konferencji i seminariów teoretycznych (np. Konferencji Teoretycznej PZPR), dokumenty z obrad parlamentu, np. expoze premiera, oświadczenia przedstawicieli klubów poselskich itp.

Młodzież powinna mieć również możliwość korzystania na lekcji i w czasie pozalekcyjnym z prasy reprezentującej partię, organizacje i siły kształtujące politykę w Polsce. Szkoła powinna je zaprenumerować w odpowiedniej liczbie egzemplarzy.

4. INFORMACJA O PODRĘCZNIKU

W 1989 roku staraniem WSiP ukazała się pierwsza część podręcznika *Wiedza o społeczeństwie — Człowiek w społeczeństwie* pod redakcją prof. A. Bodnara i prof. Z. Krawczyka. Część druga jest w trakcie opracowania redakcyjnego.

5. LITERATURA PRZEDMIOTU

- Cackowski Z.: *Główne pojęcia materializmu historycznego*, Warszawa 1974
 Dyoniziak R., Mikułowski-Pomorski J., Pucek Z.: *Współczesne społeczeństwo polskie*, Warszawa 1980
 Engels F.: *Dzieła wybrane*, t. I, 1949
 Jaroszewski T. M.: *Traktat o naturze ludzkiej*, Warszawa 1980
 Kasprzyk L., Węgrzycki A.: *Wprowadzenie do filozofii*, Warszawa 1983
 Kłoskowska A.: *Socjologia kultury*, Warszawa 1981
 Kmita J.: *O kulturze symbolicznej*, Warszawa 1982
 Kmita J.: *Wykłady z logiki i metodologii nauk*, Warszawa 1976
 Kotarbiński T.: *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Warszawa 1986
 Lenin W. I.: *Co robić? Palące zagadnienia nowego ruchu*, Dzieła t. 5
 Lenin W. I.: *Rewolucja proletariacka a renegat Kautsky*, Dzieła, t. 5, 1955
 Marks K., Engels F.: *Manifest Komunistyczny*
 Marks K.: *Osiemnasty Brumaire'a Ludwika Bonaparte*.
 W: Marks K., Engels F.: *Dzieła wybrane* t. I, Warszawa 1949
 Mika S.: *Psychologia społeczna*, Warszawa 1982
 Nauka o polityce. Podręcznik akademicki pod red. A. Bodnara, Warszawa 1984
 Ossowski S.: *O osobliwościach nauk społecznych*
 Ossowski S.: *O strukturze społecznej*, Warszawa 1986
 Reykowski J.: *Motywacje, postawy prospołeczne a osobowość*, Warszawa 1986
 Słownik filozofii marksistowskiej, Warszawa 1982
 Słownik psychologiczny pod red. W. Szewczuka, Warszawa 1985
 Suchodolski B.: *Kim jest człowiek*, Warszawa 1976

- Szczepański J.: *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970
Tokarczyk R.: *Współczesne doktryny polityczne*, Lublin 1984
Wesołowski W.: *Klasy, warstwy, władza*, Warszawa 1980
Wiatr J. J.: *Spoleczeństwo. Wstęp do socjologii systematycznej*, Warszawa 1981
Wiatr J. J.: *Marksistowska teoria rozwoju społecznego*, Warszawa 1973
Wiatr J. J.: *Socjologia stosunków politycznych*, Warszawa 1978
Wiatr J. J.: *Czy zmierzchny ideologii*, Warszawa 1966

6. PROGRAM NAUCZANIA

Zamieszczony niżej, ujednolicony tekst treści kształcenia i wychowania zawiera zmiany wprowadzone Zarządzeniem ministra edukacji narodowej z dnia 12 kwietnia 1988 roku. W nawiasy kwadratowe zostały ujęte hasła proponowane do zredukowanej wersji programu dla klas IV liceów zawodowych, klas III techników na podbudowie zsz oraz klas V techników tylko w roku szkolnym 1989/90.

II. TREŚCI KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

1. CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE

1.1. [WPROWADZENIE. CZŁOWIEK PRZEDMIOTEM NAUKI

Nauka współczesna jako nauka dla człowieka i o człowieku. Naturalistyczne i antynaturalistyczne podejście do człowieka jako do przedmiotu badań.

Podział nauk i rodzaje badań w nauce. Analiza dyscyplin społecznych według schematu: przedmiot — metoda — zadania (filozofia, psychologia, antropologia i etnografia, socjologia, kulturoznawstwo, ekonomia, historia, politologia, językoznawstwo).]

1.2. JEDNOSTKA — POTRZEBY — POSTAWY — OSOBOWOŚĆ

Potrzeby jako bezpośrednie źródło aktywności jednostki w otaczającym ją świecie. Przyrodniczo-materialna i społeczna geneza potrzeb. Hierarchia potrzeb według Masłowa.

[Definicje postaw. Struktura, funkcje i dynamika postaw. Warunki stabilności i zmiany postaw społecznych (przykłady eksperymentów).

Osobowość jako centralny system regulacji i integracji czynności człowieka. Charakterystyka osobowości prospołecznej. Analiza osobowości autorytarnej i dogmatycznej.

Procesy psychiczne związane z postrzeganiem interpersonalnym (przykłady badań).]

1.3. JEDNOSTKA W GRUPIE

Grupa jako system jednostek pozostających ze sobą w interakcji (elementy definicji grupy: integracja, cel, normy, struktura).

Procesy komunikowania w grupie (przykłady z badań). Kształtowanie się norm grupowych. Struktura stosunków interpersonalnych. Właściwości grupy w zależności od: liczebności, zróżnicowania strukturalnego, integracji, jednolitości postaw.

Podstawy atrakcyjności grupy (przykłady badań).

[Dynamika ról i pozycji społecznych w grupie. Problem przywództwa.]

Wybrane procesy interakcji w grupie (problem konfliktu ról, konflikty międzygrupowe, osiąganie celów grupowych). Zjawisko konformizmu i jego rodzaje. Nonkonformizm. Rodzaje grup (formalne — nieformalne, pierwotne — wtórne). Pojęcie grup odniesienia.

1.4. STRUKTURA SPOŁECZEŃSTWA

Spółeczeństwo jako system zbiorowości o różnych typach więzi. Warunki trwania stosunków społecznych (istnienie instytucji, kontroli i organizacji społecznej). Struktura społeczna jako system relacji między zbiorowościami w społeczeństwie.

Typy zbiorowości. Mikrostruktury jako systemy relacji w małych grupach (rodzina, grupa koleżeńska itp.). Struktury pośrednie (grupy społeczno-zawodowe, etniczne, wyznaniowe, regionalne).

Makrostruktury jako systemy relacji między wielkimi zbiorowościami.

Pojęcie wielkiej grupy społecznej: klasa, warstwa, naród. Struktura klasowa a stratyfikacja społeczna. Panowanie klasowe.

[1.5. CZŁOWIEK JAKO TWÓRCA RZECZYWISTOŚCI SPOŁECZNEJ

Świadomość indywidualna jako jedność wiedzy i wartości. Pojęcie racjonalności instrumentalnej i aksjologicznej.

Działania racjonalne i ich rodzaje. Typy podmiotów działania racjonalnego: podmiot indywidualny, podmiot zbiorowy (grupa zorganizowana, organizacja jako instytucja społeczna).

Praktyka społeczna jako całokształt podejmowanych w społeczeństwie działań racjonalnych. Obiektywny i subiektywny charakter praktyki społecznej. Typy praktyki a struktura społeczna.

Kultura i jej rozumienie. Kultura jako system regulatorów społecznych: kultura symboliczna, kultura technologiczno-użytkowa (materialna).

Socjalizacja jako społeczny proces uczenia sposobów uczestniczenia w różnych typach praktyki.]

1.6. ŚWIADOMOŚĆ SPOŁECZNA

Świadomość społeczna jako system przekonań respektowanych przez ludzi. Składnik normatywny i opisowy świadomości społecznej.

Praktyka a formy świadomości społecznej. Doświadczenie społeczne i system reguł społecznych.

Nauka jako szczególny typ praktyki a doświadczenie potoczne. Etapy rozwoju społecznego nauki. Rola nauki we współczesnej epoce.

Formy świadomości zmistyfikowanej (symbol, stereotyp, mit). Pojęcie ideologii i światopoglądu. Ideologia a polityka. Ideologia a światopogląd.

Światopogląd a nauka. Rodzaje światopoglądu. Specyficzne cechy świadomości narodowej.

1.7. PRAWA ROZWOJU SPOŁECZNEGO

Pojęcia ciągłości i zmiany społecznej. Pojęcie procesu społecznego. Ewolucja, rozwój, postęp, regres.

Niemarksistowskie koncepcje procesu społecznego (wybrane).

Marksistowska koncepcja procesu społecznego: socjologiczny model formacji. [Model ruchu formacji według O. Langego.] Prawo dziedziczenia składników nadbudowy.

Rewolucja społeczna. Dwa modele rewolucji (klasyczny i leninowski). Sytuacja rewolucyjna i jej rozwój.

Pojęcia równowagi i konfliktu w społeczeństwie. Warunki równowagi. Przyczyny konfliktów i ich etapy rozwoju (sprzeczność, antagonizm, napięcie, konflikt otwarty).

2. POLITYKA I MECHANIZMY ŻYCIA POLITYCZNEGO W SPOŁECZEŃSTWIE

2.1. AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA I UCZESTNICTWO W ŻYCIU POLITYCZNYM

2.1.1. Potrzeby a polityka

Potrzeby jednostki a potrzeby zbiorowości. Społeczne mechanizmy realizacji potrzeb.

Kategoria interesu i jej zastosowanie do opisu zjawiska polityki.

[Pojęcie polityki w wymiarze jednostkowym i makrostrukturalnym.]

Polityka i główne pojęcia ją objaśniające. Działania polityczne a inne rodzaje działań społecznych.

2.1.2. Ujawnienie potrzeb i interesów jednostek, zbiorowości i grup społecznych

Mechanizmy ujawniania potrzeb jako wyraz uzewnętrzniania sprzeczności społecznych.

Działalność polityczna jednostek, grup i zbiorowości społecznych zainteresowanych w realizacji swych potrzeb i interesów (bezpośrednia i pośrednia).

Działalność wyspecjalizowanych agend państwa i organizacji społecznych w ujawnianiu potrzeb i interesów.

Formy dialogu politycznego we współczesnych społeczeństwach. Instytucje i system konsultacji społecznych jako forma ujawniania, selekcji i koordynowania potrzeb.

Zjawisko alienacji politycznej i sposoby jego przejawiania się.

2.1.3. Wartości i normy społeczno-polityczne

[Regulatory kulturowe (wartości i normy) jako formy kontroli stosunków politycznych w społeczeństwie. Rola norm prawnych w regulacji życia politycznego. Normy regulujące stosunki między wielkimi grupami społecznymi (normy polityczne).]

Dylemat moralny w polityce, kontrowersja wokół stosunku między celami a środkami politycznymi. Wartości i normy ideologiczne (idee, na podstawie których oceniane są istniejące stosunki społeczne oraz formułowany jest model stosunków pożądanych).

2.1.4. Sposoby formułowania i prezentacji postulatów politycznych

Rola obiektywnych i subiektywnych czynników w uzasadnianiu postulatów politycznych, baza ekonomiczna i sytuacja polityczna.

Presja polityczna; metody i mechanizmy przetargu interesów w działalności politycznej. Rola symboli i stereotypów w praktyce politycznej.

Sposoby oddziaływania politycznego na ośrodki podejmowania decyzji. Czynniki kształtujące preferencje ośrodka decyzyjnego. Sposoby rozstrzygania jakie interesy i w jakim zakresie zostały przyjęte do realizacji.

2.1.5. Reprezentacja interesów w polityce

Struktura klasowa społeczeństwa a struktura reprezentacji politycznej. Partie polityczne i grupy interesu jako zbiorowe reprezentacje interesów politycznych oraz innych interesów społecznych. Rola organów organizacji społeczno-politycznych w wyrażaniu potrzeb i interesów grup oraz zbiorowości społecznych, a także w walce o ich urzeczywistnienie.

[Mechanizm wylaniania reprezentantów interesów politycznych i innych interesów społecznych. Problemy przywództwa politycznego. Prawomocność systemu politycznego i jej rodzaje.]

2.2. STRUKTURA SYSTEMU POLITYCZNEGO SPOŁECZEŃSTWA

2.2.1. Podstawowe instytucje i organizacje polityczne

2.2.1.1. Państwo jako polityczna organizacja społeczeństwa. Państwo jako typ organizacji społecznej. Geneza państwa i jego dynamika (kontrowersje w myśli społeczno-politycznej). Funkcje państwa. Typy współczesnych państw i formy sprawowania w nich władzy. Struktury organizacyjne współczesnych państw. Dynamika rozwojowa państwa.

2.2.1.2. Partie polityczne i ich rola w państwie. Geneza i istota partii politycznej. Funkcje partii w systemach politycznych współczesnych państw socjalistycznych i kapitalistycznych. Systemy i układy partyjne (różne sposoby sprawowania władzy w państwie). Instytucjonalizacja władzy partii we współczesnych państwach.

- 2.2.1.3. Organizacje społeczno-polityczne. Typy i funkcje organizacji społecznych we współczesnych państwach. Rola i zadania związków zawodowych. Rodzaje i funkcje samorządów społecznych. Ruchy społeczno-polityczne we współczesnych społeczeństwach. Rola wojska i jego wpływ na kształtowanie polityki. Współczesna rola kościołów i ruchów religijnych w wybranych systemach politycznych.
- 2.2.1.4. Rola i miejsce opozycji politycznej. Współczesne formy opozycji politycznej (formalne i nieformalne). Opozycja w systemie politycznym a opozycja antyustrojowa.
- 2.2.2. Podstawowe zasady organizacji i funkcjonowania systemu politycznego w Polsce
 - 2.2.2.1. Podstawowe zasady demokracji w socjalistycznym systemie politycznym. Idea demokracji jako wyraz najbardziej postępowych wartości i ideałów ludzkości oraz ludowładztwa (wolności, równości, sprawiedliwości, praworządności). Demokracja w wymiarze ekonomicznym (dążenie do realnego uspołecznienia środków produkcji). Demokracja formalna i rzeczywista. Zasadnicze cechy instytucjonalno-prawnego modelu demokracji socjalistycznej (wieloszczebelowy system przedstawicielski, nadrzędność organów przedstawicielskich w systemie organów państwowych, zasada kierowniczej roli partii w państwie). Łączenie form demokracji pośredniej i bezpośredniej. Egzekwowanie obowiązków i gwarantowanie praw obywatelskich. Integrowanie społeczeństwa jako podstawowa funkcja socjalistycznego systemu politycznego.
 - 2.2.2.2. Naczelne zasady ustroju politycznego w Polsce. Konstytucja jako ustawa zasadnicza. Ideologiczna i symboliczna wartość konstytucji w życiu narodu. Ustrój polityczny i społeczno-gospodarczy. Naczelne organy władzy państwowej i kontroli. Naczelne organy administracji państwowej. Sądy i prokuratura. Podstawowe prawa i obowiązki obywatelskie. Zasady prawa wyborczego.
 - 2.2.2.3. Rola partii komunistycznej i zasad jej organizacji a funkcjonowanie systemu politycznego w Polsce. Podstawy ideowo-teoretyczne i założenia programowe partii marksistowsko-leninowskiej. Podstawowe cele i zasady partyjnego kierownictwa w działalności społeczno-gospodarczej i ideologicznej.
 - 2.2.2.4. Stronnictwa sojusznicze i stowarzyszenia społeczne: ich rola w polskim systemie politycznym.
 - 2.2.2.5. Związki zawodowe i inne organizacje społeczne w życiu politycznym państwa. Rola samorządu społecznego.
 - 2.2.2.6. Polska kultura polityczna. Podstawowe wartości i obyczaje życia politycznego. Modele polskiej kultury politycznej (nacionalis-

tyczny, katolicki, konserwatywny, autorytarny, socjalistyczno-rewolucyjny i państwowo-socjalistyczny). Rola podłoża społeczno-historycznego i socjalizacji politycznej w kształtowaniu kultury politycznej.

2.3. DECYZJE POLITYCZNE. METODY I TECHNIKI ICH PODEJMOWANIA W SYSTEMIE POLITYCZNYM

[2.3.1. Podejmowanie decyzji

Reguły dyskusji w sprawach politycznych. Typy i rodzaje decyzji politycznych (decyzje artikulacyjne i autokratyczne). Zasady prowadzenia zebrań politycznych i udziału w zebraniach. Rodzaje zebrań w zbiorowościach politycznych. Rola przewodniczącego i uczestników dyskusji. Demokratyczne reguły dyskusji w sprawach publicznych.]

2.3.2. Metody osiągania celów politycznych

Rozstrzyganie wyborów politycznych przez kompromis. Współdziałanie jako metoda rozwiązywania sytuacji decyzyjnej w stosunkach międzynarodowych i polityce wewnętrznej. Podejmowanie decyzji politycznych drogą negocjacji. Technika głosowania jako procedura rozstrzygnięcia problemu decyzyjnego. Autorytarne metody rozwiązywania konfliktów społecznych jako sposób osiągania celów politycznych. Kryteria optymalizacji decyzji politycznych.

[2.3.3. Metody i techniki pozyskiwania społecznej aprobaty dla podjętych decyzji

Stanowienie norm prawnych jako ogniwo procesu decyzyjnego. Rozwijanie aprobujących postaw wobec norm prawnych i całokształtu systemu prawnego. Oddziaływanie perswazyjne. Manipulacja jako technika oddziaływań politycznych. Techniki socjotechniczne w działalności politycznej.]

[2.3.4. Sprzeczności, konflikty polityczne a równowaga polityczna

Czynniki różnicujące interesy społeczne. Podłoża sprzeczności i konfliktów w polityce. Sprzeczność — konflikt — antagonizm w stosunkach politycznych. Koordynacja polityczna; metody uzgadniania sprzecznych interesów i regulacji konfliktów politycznych. Społeczno-polityczne warunki dialogu władzy i społeczeństwa. Równowaga polityczna jako kryterium efektywności funkcjonowania systemu politycznego.]

2.4. POLITYCZNE PROBLEMY STEROWANIA GOSPODARKĄ W SOCJALIZMIE

2.4.1. Zarządzanie i planowanie gospodarcze

Scentralizowane i zdecentralizowane zarządzanie gospodarką socjalistyczną. Rola scentralizowanego zarządzania gospodarką w procesie uprzemysłowienia.

Przyczyny zmian w zarządzaniu i planowaniu gospodarki socjalistycznej w latach osiemdziesiątych w krajach socjalistycznych. Procesy spontaniczne i planowe w społeczeństwie gospodarującym. Plany społeczno-gospodarcze jako sposób organizowania społeczeństwa wokół celów zbiorowych. Główne założenia II etapu reformy gospodarczej PRL.

2.4.2. Gospodarka jako struktura techniczna i struktura społeczna

Gospodarka jako system podziału pracy (np. rolnictwo, przemysł, usługi według rodzajów) i system ról społecznych. Różnice interesów w gospodarce w mikro- i w makroskali. Sposoby kojarzenia interesów przedsiębiorstwa z interesami gospodarki na tle efektywności gospodarowania. Sprzeczności interesów ekonomicznych między różnymi grupami ludności i ich źródła.

2.4.3. Wzory człowieka gospodarującego

Człowiek gospodarujący w warunkach gospodarki planowej. Model człowieka gospodarującego w gospodarce kapitalistycznej. Człowiek gospodarujący w warunkach społecznej własności środków produkcji — dotychczasowe doświadczenia z roli planu centralnego i wymogów gospodarki towarowo-pieniężnej. Pojęcie człowieka gospodarującego w doktrynie społecznej Kościoła katolickiego. Gospodarność i efektywność w świadomości potocznej Polaków.

2.4.4. Główne gospodarcze dylematy rozwoju Polski do roku 2000

Lata osiemdziesiąte w gospodarce Polski jako okres przezwycięzania skutków kryzysu społeczno-politycznego i gospodarczego, odbudowy (zwiększenia) poziomu produkcji i opieki nad uboższymi warstwami ludności w warunkach inflacji. Potrzeba technicznej modernizacji gospodarki polskiej. Konieczność działań ekonomicznych, administracyjnych i technicznych zapewniających oszczędne gospodarowanie energią i materiałami oraz innymi środkami pracy i konsumpcji. Zadłużenie Polski wobec zagranicy i sposoby jego spłaty. Rola RWPG, rynku radzieckiego i współpracy naukowo-technicznej z ZSRR. Cele gospodarcze i sposoby ich osiągnięcia do roku 2000.

2.4.5. Funkcje gospodarcze i socjalne państwa

Funkcje gospodarcze i socjalne państwa w różnych metodach gospodarowania w socjalizmie. II etap reformy gospodarczej i rola interwencyjnego państwa w zarządzaniu gospodarką. Plany społeczno-gospodarcze jako kierunkowe wytyczne dla podmiotów gospodarczych. Państwo opiekuńcze i społeczeństwo opiekuńcze. Nowe koncepcje zadań państwa w socjalnej opiece obywateli. Koordynacyjne funkcje państwa wobec

różnych podmiotów gospodarczych i różnych form własności. Nierówności społeczne i rola państwa w ich redukowaniu

2.4.6. Państwo a cele systemu społecznego i gospodarczego

Interes ogólny a interesy grupowe klas i warstw społecznych (poszczególnych grup producentów, grup etnicznych i innych). Mediacyjne funkcje instytucji państwa. Aktualne dylematy państwa opiekuńczego.

2.5. PAŃSTWO POLSKIE W STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH

2.5.1. Stosunki międzynarodowe jako stosunki społeczne

Potrzeby i interesy w stosunkach międzynarodowych. Rosnąca współzależność państw. Sprzeczności między systemami i wewnątrz systemów ustrojowych. Problemy gospodarcze, polityczne i militarne w stosunkach Wschód-Zachód.

2.5.2. Polityka wewnętrzna a polityka zagraniczna państwa

Cele i funkcje polityki zagranicznej państwa. Polityka zagraniczna a stosunki międzynarodowe. Stosunki Polski z państwami socjalistycznymi oraz z państwami innych systemów ustrojowych.

2.5.3. Aktualne zagrożenia dla pokoju w różnych regionach świata i w stosunkach globalnych. Globalne problemy współczesnej ludzkości

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	3
1. Informacja o obowiązującym programie	3
2. Charakterystyka treści programu	4
3. Organizacja i metody procesu nauczania	7
4. Informacja o podręczniku	12
5. Literatura przedmiotu	12
6. Program nauczania :	13
Treści kształcenia i wychowania	14

NOVAE XI

NOTATKI

ISBN 83-02-04350-8